

RUMELİ'DE KADINLARIN KURDUKLARI PARA VAKIFLARININ EĞİTİMDEKİ ROLÜ

RAHMAN ADEMİ*

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZ

Vakıflar kâr amacı gütmeyen, Osmanlı toplumunun dini, sosyal, eğitim, kültür ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulan müesseselerdir. Zamanın ihtiyaçlarına binaen, 16. yüzyılda yapılan tartışmalardan ve bu hususta verilen şeyhülislamın fetvası ve padişahın onayından sonra yaygınlaşmaya başlayan para vakıfları, ekonomik ve ticari hayatın finans kaynağı olmaya başladılar. Gelir dağılımındaki dengesizliği tümüyle ortadan kaldırmaya bile toplumun tahammül gücünü zorlamayacak seviyede tutması bakımından para vakıfları hayati rol oynadılar. Ekonomik hayatın baş aktörü ve doğal olarak vakıf kurumunun uygulayıcısı durumunda olan erkeklerin yanında, Osmanlı kadını da vakıf kurma hususunda elinden geleni yapmıştır. Türk töresine uygun olarak toplumun ihtiyaçlarını gidermeye gayret eden padişah ve hanedan mensupları ile ileri gelen Osmanlı bürokratları ve aileleri para vakıflarının tesisinde öncü rol oynamışlardır. Osmanlı'nın Rumeli coğrafyasında eğitim faaliyetlerini desteklemek ve devamlılığını sağlamak için kadınlar tarafından vakıflar, özellikle de para vakıfları kurulmuştur. Bu çalışmada 16. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın başlarına kadarki döneme ait daha önce yayınlanmamış 11 vakfiye değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Para vakfı, Osmanlılar'da eğitim, medrese, talebeler.

ROLE OF CASH WAQFS ON EDUCATION FOUNDED BY WOMEN IN RUMELIA

ABSTRACT

In the Ottoman Empire, waqfs were non-profit organizations which were established to meet the basic needs of the Ottoman society in the fields of religion, education, culture and health. In conjunction with requirements of the time, waqfs became the financial source of economic and commercial life in the 16th century after they became prominent with debates in the society and with religious permission of Sheik al-Islam and approval of the Sultan. Although waqfs and cash waqfs were not able to solve the inequality in distribution of income, which existed much or less, they played a vital role in terms of keeping it at the level of society's limit of tolerance. In addition to Ottoman men who were chief actors and main bearers of the waqf institutions, Ottoman women fulfilled their duty on this matter properly as well. In addition to the Sultan and other members of dynasty who tried to meet the needs of society in accordance with the Turkish tradition, high rank Ottoman bureaucrats and their families pioneered the establishment of cash waqfs. Waqfs, especially cash waqfs were founded by women in the Ottoman Rumelia region to support education. In this study, 11 waqfiyahs, which were not published before and belonged to the period from the second half of 16th century to the beginning of the 20th, century will be examined.

Keywords: Cash waqf, education in the Ottomans, madrasah, students

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tarih Bölümü, E-mail: rademi@ybu.edu.tr

Tarihin farklı dönemlerinde Orta Asya'dan, Avrupa'nın ortalarına kadar devletler kurmayı başarmış olan Türkler, kuşkusuz güçlü bir toplum ve aile yapısına sahipti. Dahası, farklı kültür ve dinlere mensup insanları bir arada yaşatma yeteneğine sahip oldukları gibi derin siyasi ve hukuki bilgi ve birikimleri sayesinde idarede de başarılı olmuşlardı. I. Haçlı Seferleri esnasında Müslüman Türklerle karşılaşan batılılar, Türkleri barbar, vahşi gibi sıfatlarla tavsif etmişlerdi (Gümüş, 2014, s. 111). Daha sonra Martin Luther, Voltaire gibi bazı batılı düşünürler tarafından, göçebe olduklarından hareketle Türklerin, medeni vasıflardan yoksun, yağmacı ve düzen bozucu oldukları ifade edilmişti (Atalay 2008, ss. 42-44). Diğer bazı göçebe topluluklarla beraber Türkler, vahşi aile grupları içinde yaşayan çobanlar, hayatı kolaylaştıran gelişmelerin önünü tıkayan, askeri güç kullanarak, ele geçirdikleri bölgelerde karmaşa çıkaran kimseler olarak tanımlanmışlardır (Tellioglu, 2016, s. 210).

Bir devletin her zaman denetim altına almaya ve yönlendirmeye çalıştığı konulardan biri eğitim olmuştur. Bu çerçevede devlet, önemsedığı hususlarla alakalı farklı yol ve yöntem kullanarak, evelden belirlemiş olduğu ihtiyaçlar doğrultusunda eğitim faaliyetlerini yürütür. İslam'dan önce Türk toplumunda eğitim, *töre* olarak aile ve boy eğitimi şeklinde varlığını sürdürmüştür. Bu bakımdan hayvan yetiştiriciliği, binicilik, avcılık, silah kullanımı, boy için hayati önemi haiz savaş oyunları, eğitimin bir parçası olmuştur. İslam öncesi dönemde, okuma yazma öğrenmek yaygın bir şekilde olmasa da eğitimin konuları arasında mevcut idi. İslamlaşma ile birlikte eğitimin alanı ve kapsamı da genişlemiştir. Zira her dinin hedefi, takipçilerini kendi öğretileri doğrultusunda sadık birer mümin olarak yetiştirmektir. Bu faaliyetler esnasında dini ve dünyevi alanlarda bir arada eğitim verilen külliye tipi yapılar ortaya çıkmış ve bu genel kural hiç değişmemiştir. Câmî etrafında gelişen bu sistem mektep, medrese gibi kurumları bünyesinde barındırırdı (Taşkın, 2008, s. 344). Çağdaş devletlerin bütçelerine dahi büyük bir yük oluşturan eğitim masraflarının, vakıflar tarafından karşılanması, bu sistemin de bir uygulayıcısı olan Osmanlı Devleti için vakıfların ne denli önemli kurumlar oldukları aşikârdır (Tabakoğlu, 2005, s. 377).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kadınlar, sosyal hayatın içinde, erkeklerle beraber faal bir rol üstlenmişlerdi. Bu dönemde konar-göçer bir hayat tarzına sahip olan toplumda, yaylaya gidiş ve dönüşler sırasındaki tüm düzenlemeler kadınların sorumluluğunda gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın kuruluş sürecinde faal rol oynamış olan *Bâcıyan-ı Rum* teşkilatı, Türk kadınının toplumsal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olduğuna dair güzel bir

örnektir. Bu teşkilat sayesinde kadınlar üretim ve sosyal hayatın içinde yer almışlardır. Öte taraftan kadınlar, kurdukları vakıflar sayesinde toplum hayatına destek vermekle kalmayıp, örnek teşkil ederek hali vakti yerinde olan diğer kadınlara da yön vermişlerdir. Nitekim Orhan Gazi'nin eşi Nilüfer Hatun, vakıf olarak Bursa'da bir tekke, mescit ve şehirden geçen çay üzerine bir köprü yaptırmıştır (Gündüz, 2012, ss. 142-143). Daha sonraları, Kanuni Sultan Süleyman cariyelerinden Abdurrahman kızı Gülfem Hatun da akar ile birlikte para vakfetmiştir. Vakfiyesi, para vakıflarına cevaz veren Ebussuud Efendi tarafından tescil edilmiştir. Gülfem Hatunun vakfettiği paranın toplam miktarı 360.000 akçe iken, bunun 160.000'i akara tebdil edilmiştir. Vakfın hayratı arasında Üsküdar'da bir mektep de bulunmaktadır (Özcan, 2003, ss. 209-210).

Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de; *Bilenlerle bilmeyenler eşit olurlar mı?* (Zümer Suresi: 9) ve Hz. Peygamber (SAS)'in *İlim kadın ve erkek her Müslümana farzdır* (Buhari :1090) sözüne bağlı olarak Osmanlı toplumunda en erken dönemden itibaren kadınlara yönelik bir eğitimden bahsetmek mümkündür. Bu uygulama, köy ve kasabalarda bile var olan sıbyan mektepleri sayesinde mümkün olmuştur. Genelde Câmi veya mescitler yanında kurulan ve vakıflar tarafından mali olarak desteklenen ve ihtiyaçları karşılanan bu eğitim kurumlarında genellikle kız ve erkekler beraber eğitim görmekteydi. Bazı yerlerde ise sadece kız çocukları için açılan mektepler vardı. Bu tür bir uygulama daha çok hocalık yapan bir kadının, kendi evinde verdiği eğitimde ortaya çıkmaktadır (Koçer, 1972, ss. 90-91). 5-6 yaşlarındaki kız ve erkek çocukları, mektebe giderek 3-4 sene boyunca okuma-yazma ve temel dini bilgileri öğreniyorlardı (Dulum, 2006, s. 24). Hemen hemen her mahallede buldukları için "Mahalle Mektebi" olarak da isimlendirilen bu okullarda, okuma-yazma ve temel bilgiler yanında ahlaki terbiye de verilmekteydi. Osmanlı toplumunun eğitim felsefesi, insanı çocuk yaştan itibaren kötü ve çirkin işlerden sakındırmak, faydalı ve hayırlı davranışları kazandırmaya yönelikti (Demirtaş, 2007, s. 174). Daha üst seviyede eğitimin verildiği medreselerde ise kız çocuklarının eğitim görmesi mümkün olmamakla beraber, kendileri için görevlendirilen özel hocaların derslerine katılarak veya tarikat dergâhlarında şiir ve musiki alanında uzmanlaşmaları mümkündü (Somel, 200, s. 224). Osmanlı döneminde kadın, sosyal, iktisadi ve kültürel alanlardan uzak değildi. Özellikle vakıflar sayesinde kadın ile mülkiyet arasında yakın bir ilişki vardı. Vakıflar Osmanlı kadınının sadece mülk sahibi olabildiğini göstermekle kalmaz, aynı zamanda vakıf kurucusu olarak gayrimenkul

ve menkul piyasalarında da etkin olmalarına imkân tanımakta idi (Yılmaz, 2012, s. 67).

Vakıfların yol, çeşme, su yolu gibi hizmetlerle beraber en çok desteklediği kurumların başında Câmi, mescit, tekke, zaviye, mektep ve medreseler ile bu tesislerde görev alan insanlar ile orada eğitim gören talebeler olmuştur. Mektep ve medreseler günümüzde örgün, câmi, tekke, kütüphane gibi diğer kurumlar ise yaygın eğitim kurumları olarak değerlendirilmektedir. Başlangıçta vakıflar ferdî veya mahallî birtakım ihtiyaçların karşılanması hedefiyle ortaya çıkmış, ancak zamanla toplumsal ve ekonomik gelişmeler sayesinde dini, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki hizmetlerin yerine getirilmesinde etkin olmuşlardır. Zamanla diğer alanlardaki eksikliklerin giderilmesi hususunda etkileri artmış, sağlık, ulaşım ve özellikle de iktisadi konularda topluma büyük hizmetler sunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde ilk faizsiz kredi uygulaması para vakıfları sayesinde olmuştur. Osmanlı Devleti'nde para vakıflarının uygulamaya başlaması 15. asırda gerçekleşmiştir. Bu esnada para vakıfları hakkında, ulema arasında fazla tartışmaya veya görüş ayrılıklarına rastlanmamıştır (Okur, 2005, s. 41). Çeşitli yöntemler kullanılarak *karz-ı hasen* (ödünç), *mudaraba* (emek-sermaye ortaklığı), *murabaha* (vakıf para ile peşin mal alıp vadeli satarak kâr elde etmek) ve *bidaa* (vakıf parayı hayır amacıyla iletip karın tamamını vakfa vermek) şeklinde para helal dairesi içinde çalıştırılmıştır. Vakfiyelerde en fazla uygulanan yöntem ise murabaha olmuştur (Türkoğlu, 2013, ss. 188-191). Merkezi hükümetin belirlemiş olduğu hukuki şartlar ve çerçeve içinde faaliyet gösteren vakıflar sayesinde, eğitim ve sağlık gibi birçok kamusal hizmet gönüllülük esası üzerine bina edilerek devlet-toplum ilişkilerinde devletin sosyal özelliği daha da pekişmiştir (Aydın, 2003, s. 316).

Vakıflar sayesinde toplumun, kendisi açısından önemli olan meseleleri en uygun bir şekilde teşhis ederek çözüm üretmesi mümkün olmuştur. Kuşkusuz bu hususta dini müktesebat ile ilim adamlarının teşvikleri göz ardı edilemeyecek önemdedir. Hayır işleme amacı ile de olsa yastık altında tutulan paranın piyasaya sürülmesi bile ekonominin ciddi olarak desteklenmesine sebep olmuştur. Dahası bu ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelir toplumun tümünün ihtiyaçlarına yönelik kullanılmıştır. Böylece vakıflar ve para vakıfları bir yandan iktisadi faaliyet ve beşeri sermayenin geliştirilmesi yanında, muhtemel mülkiyet haklarının çiğnenmesini engellemiş; İslam medeniyetinin zengin maddi mirasını uzun zaman boyunca finanse

ederek korumuş; kefarete borçlularının yükten kurtarılmasını (Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, V-095357) temin etmiş; arazilerin aşırı parçalanmasına engel olmuş, savunma işleri haricinde medreseler, mektepler, kütüphaneler, köprüler, yollar, limanlar, sarnıçlar, su bentleri, çeşmeler inşa edip korumuştur. Para vakıflarının eğitim ilişkisine bakılacak olursa Bursa iyi bir örnek teşkil etmiştir. 1585 yılında Bursa'da kurulan para vakıflarının gelirinin %40'ı eğitim çalışmalarına ayrılmıştır (Çizakça, ss. 22-25).

Osmanlı kadınının İslam dininin şartlarına bağlı olarak ticari faaliyetlerde bulunmadıkları, yasal haklarının sınırlandırılmış ve dolayısıyla da toplumsal hayatta önemli bir konuma sahip olmadığı ileri sürülmüştür. Ancak bu durumun böyle olmadığı, yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur. Dahası, kadınların ticari olarak önemli işler yürüttükleri gerek şahıslardan gerekse vakıflardan sermaye kullandıkları bilinmektedir. Mesela 18. yüzyılda Bursa'da kredi kullanan insanların yaklaşık %20'si kadınlardır (Çiftçi, 2004, s. 90). Kadınlar, hamam işletmeciliği gibi bazı iktisadî faaliyetlerde etkin rol oynamışlardır. (Koyuncu Kaya, 2014: 37).

Osmanlı kadını, sahibi olduğu serveti istediği gibi yönetmiştir. İslam Hukuku'na göre evlilik sonrasında erkeğin, eşine karşı yerine getirmesi gereken iki tür mali yükümlülük mevcuttur. Birincisi evlenirken kadına *mehir* olarak vermesi gereken para veya gayrimenkul. İkincisi ise evlilik esnasında kadın ve çocuklarının nafakasını temin etmektir (Yaşaroğlu, 2002, s. 128). Merhamet ve fedakârlık duygusu bakımından erkeklere nazaran daha hassas olan kadınlar, toplumsal şartların da etkisiyle vakıf kurmaya daha yatkındılar. Bu sebeplerden ötürü kadın sahip olduğu maddi imkânlarının bir kısmını ebedi iyilik olarak değerlendirmeye gayret etmiştir. Bu manada vakıfla ilgili çok sayıda faaliyette bulunmuşlardır. Öyle ki 16. yüzyılın ortalarında İstanbul'daki vakıfların üçte birinden fazlası, yani %37'si kadınlara aitti. (Faroqhi, 2011, s. 148). Özellikle saray kadınlarının bu husustaki faaliyetleri dikkat çekicidir. Kanuni'ni eşi Hürrem'in adını taşıyan külliye, Mihrimah Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı biri Avrupa (Edirnekapı), diğeri Asya (Üsküdar) yakasında iki Câmî, İstanbul'un hala en güzel eserlerindedir. Osmanlı döneminde Saraybosna'da kurulan toplam 263 vakfın 62'si kadınlar tarafından kurulmuştur (Bosna Hersek Vakfiyeleri, 2016).

Vakıfların, devletin müsaderesinden kurtulmak ve sadece kendi özel ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla, bazı insanlar tarafından kullanıldığı ihtimali kuşkusuz mevcuttur (Tekinay, 1985, s. 148-150). Ancak bunun tamamıyla

böyle olduğunu ifade etmek gerçek olmadığı gibi insaf ölçüsüne uzak bir tanımlamadır. Konuyla alakalı çarpıcı bir tespit ileri süren Amy Singer'ın sözlerini, özellikle nakletmek istiyoruz:

Hürrem Sultan'ın yaşadığı döneme gelindiğinde artık Osmanlılarda vakıf kurma geleneği iyice yerleşmiş olup hanedanın zenginliği, ileri gelenlerin hırsı ve de tebaanın beklentileriyle iyice güçlendirilmişti... Öte yandan, nerede olursa olsun cömertçe davranışların arkasında, çok çeşitli yollardan (bazıları şaibeli) edinilen servet vardır ve çok geniş bir yelpazeye yayılan hedefler ve hırslar bu davranışları motive etmektedir. Bu istisnai bir durum değildir. Çok azı hayır işi salt başkalarına iyilik etme amaçlı yapılmıştır ve yardımsever girişimleri destekleyenlerin çok azının tamamen kendi çıkarlarını gözetmeden hareket ettiği görülür (Singer, 2004, s. 5).

Bu çalışmada eğitimle alakalı olarak kurulmuş olan para vakıflarının tesis edildikleri yer itibarıyla Rumeli bölgesinde bulunan vakıflar değerlendirmeye alınmıştır. Konuyla ilgili ulaşılabilen en eski tarihli vakfiye Abdullah kızı Hürremşah'a aittir. Bu vakıf 1536 yılında Edirne'de kurulmuştur.

Hürremşah binti Abdullah Vakfı

Babasının ismi Abdullah olmasından dolayı bu hanımın cariye kökenli olması muhtemeldir. Hürremşah Evahir-i Ramazan 962 / 29 Temmuz-8 Ağustos 1556 tarihinde tesis ettiği vakfın vakfiyesinde 4.000 dirhem tutarındaki meblağ vakfetmiştir. Bu vakfın tescil mütevellisi olarak da Mustafa oğlu Mehmet tayin edilmiştir. Vakfedilen 4 000 dirhem paranın işletilme usulü olarak onda bir hesabı üzere (%10) istirbâh edilmesi şart koşulmuştur. Hürremşah vakfın hizmet alanını da Edirne Câmi-i Arfık yakınındaki Hoca Rüstem mektebinde, yukarıda tescil mütevellisi olarak tayin ettiği Mehmed'in hayatta oldukça her gün Kur'an-ı Kerim'den bir cüz okuyup kendisinin ruhuna bağışlanmasını ve bu hizmeti karşılığında kendisine bir dirhem verilmesini istemiştir. Mehmed'in vefatından sonra da oğullarından en salih olan kişi, onun da vefatından sonra yukarıda adı geçen mektepte halife olan kişinin bu vazifeyi yerine getirmesini şartlar arasında koydurmuştur. Vakfiyede ayrıca her yaz ihtiyaç duyulduğu durumda vakıf mütevellisi tarafından buz satın alınıp adı geçen mektepte ders gören çocuklara soğuk su içirilmesi istenmiş; bu hizmet karşılığında da vakfedilen paradan kırk dirhem tahsis edilmiştir. Vâkife Hürremşah, vakfın tevliyetini mektepte muallim kişinin hasbi olarak yapmasını şart koşmuştur. (Edirne Şer'iyeye Sicilleri, 08453.00014). Bu vakıf, talebelerin yaz aylarında soğuk su içmelerini sağlayarak onların rahat eğitim görmelerini katkıda bulunmuştur.

Mehlika binti Abdullah Vakfı

Rodosçuk (Tekirdağ) kasabasında oturan Abdullah kızı Mehlika Hatun'un, babasının isminden yola çıkacak olursak cariye kökenli olması ihtimal dâhilindedir. Vakıf, 1-10 Şevval 981 / 24 Ocak-2 Şubat 1574 tarihinde Rodosçuk'ta kurulmuştur. Vakfiyenin dibace kısmında, menkul ve gayrimenkul vakfını meşru kılıp karşılığında büyük sevap vadeden Allah'a övgü ve şükran ifadeleri (*hamdele*) dikkat çekmektedir. *Salvele* ile devam edilerek Hz. Peygambere, tüm diğer peygamberlerine, peygamberin ailesi ve ashabına ve geceleri seher vakitlerinde Allah'tan af ve mağfiret maksadıyla dua eden tüm salih insanların kötülüklerden korunmaları için niyaz ile tamamlanmaktadır.

Mehlika Hatun, Rodosçuk Rüstem Paşa Câmii cüz dağıtım komisyonu reisi Abdullah'ın kızı ve İbrahim'in eşidir. Kendisi, vefatından sonra cenneti kazanmak maksadıyla ve vakıf şartlarına uygun ve geçerli olarak tuğralı 3.000 dirhem tutarındaki meblağı vakfetmiştir. Söz konusu meblağı, *fâize bulaştırmadan* %12 olmak üzere istirbâh edilmesi ve senelik elde edilecek toplam 360 dirhem hayır ve sevap işlerinde kullanılması şartıyla, tescil mütevellisi tayin edildikten sonra eşine teslim etmiştir. 110 dirhem mektepte muallim olan zata verilmesini şart koşmuştur. Aynı miktar mektepte derslere devam eden öğrencilere verilmesini de istemiştir. Muallim halifesine 80, mütevellye de 40 dirhem verilmesi, geri kalanın da tevliyet hakkı olarak verilmesi şartlar arasındadır. Bu miktardan fazla kalırsa cüz dağıtan kişiye, muallime ve muallim halifesine eşit olarak dağıtılması da şart koşulmuştur. Vakfın mütevellisi vakıf malını ve muallimin halifesi ile talebelerin işleri hakkında önemseyerek yerine getirdikten sonra her gün sabah vaktinde üç *İhlas-ı Şerîf ve Subhane rabbike rabbi'l-izzeti amma yesifun* ayetini okuyup sevabını hayatta olan ve vefat eden bütün müminlere bağışlaması da istenmiştir. Ayrıca muallim ve onun halifesi *Fatiha* suresinden ve namazlardan sonra "Allahumme salli ala seyyidina Muhammedin abdike ve nebiyyike ve resulike en-Nebiyi'l-ummiyyi ve ala cemi'i'l-enbiyai ve'l-murselin ve ala alihim ve ashabihim ecmein" duasını okumaları şart olmuştur (Rodosçuk Şer'iyye Sicili, 08453.00016, v.44/b.). Bu vakfiyede dikkat çeken hususlardan biri paranın faize bulaştırmadan işletilmesidir ki zaten para vakıfların kurulmasına fetva verilirken bu husus dikkate alınmış ve paranın işletilmesine muamele-i şer'iyye denilmiştir (Okur, 2005, ss. 50, 75 numaralı dipnot).

Ayşe Kadın binti Mahmud Paşa Vakfı

Mahmud Paşa kızı merhum Ayşe Kadın Arnavut Belgradı olarak bilinen Berat şehrinde hukuken vekili olan eşi Hasan Paşa oğlu Salih Bey tarafından ve tescil mütevellisi olarak Sinan Hoca oğlu Ali Dost'un tayin edildiği, mahkeme önünde gerçekleşen muamele sonucunda kurulmuştur. Vakıf, 6 Receb 1090/13 Ağustos 1679 tarihinde kurulmuştur. O sırada 120 akçe bir kuruluş değerinde olup toplamda 100.00 akçe vakfedilmiştir.

Vakfedilen para muamele-i şeriiye senelik %15 nemalandırılması istenmiştir. Elde edilen gelirden 10.000 akçe, Hüseyin Paşa Câmii kable tarafında bulunan ve kendisi ile eşi Salih beyin birlikte inşa ettikleri on oda, bir dersane ve bir Daru'l-Kurra'da ibaret olan medresede ders gören öğrencilere verilmesi şart koşulmuştur. Bunun karşılığında talebeler haftada beş gün Kur'an-ı Kerîm dersini bitirdikten sonra üç İhlâs-ı Şerîf ile bir Fâtıha-i Şerîfe okuyup bitirdikten sonra Şeyhu'l-Kurra ve talebeler hep birlikte önce Hz. Peygamber, onun ailesi ve ashabına olmak üzere vâkıfenin ana-babası ile kendi ruhuna bağışlanmak üzere dua etmeleri talep edilmiştir. Vakfın mütevellisi, vazife karşılığında günlük on akçe verilmesi kaydıyla, hayatta olduğu müddetçe eşi Salih Bey vefatından sonra ise hâkimim görüşüne uygun olarak birinin atanması şart koşulmuştur. Baki kalan 1.400 akçe ise nâzırın gözetimi altında ve mütevellinin elinde tutulması, zamanla medresenin tamirâtı gerekli olduğunda bunun için harcanması istenmiştir. Vakfın nâzırını adı geçen Şeyhu'l-Kurra Vardarlı Hüseyin Efendi'nin tayin edilmesi, onun vefatından sonra yerine gelecek kimsenin hâkimin görüşüne uygun olarak atanması şart koşulmuştur (VGMA Defter No: 623, Sayfa No: 272, Sıra No: 292). Ayşe Kadın'ın kurduğu bu vakıf sayesinde, Berat'ta eşi ile birlikte yaptırdığı ve beş medreseden biri (Giray, 1992, s. 473) olan okula, senelik 4.000 akçe destek sağlanarak hocası ve talebelerin ihtiyaçlarının karşılanması temin edilmiştir. Aynı tarihte eşi Salih Bey tarafından kurulan 80.000 akçelik diğer bir para vakfının geliri olan 10.000 akçe, aklî ve naklî ilimler ile fıkıh konularını talebelere öğretmesi karşılığında, aynı medresenin hocasına verilmesi şart kılınmıştır (VGMA Defter No: 623, Sayfa No: 272-273, Sıra No: 293).

Emine Hatun binti Ömer Ağa Vakfı

Siroz kasabasında 3 Cemaziyelahir 1240/23 Ocak 1825 tarihinde kurulmuştur. Bu vakıf hem akar hem de para vakfidir. Vakfın tescil mütevellisi olarak vekâleten Haffaf Müezzîn Hacı Ahmed Ağa tayin edilmiştir. Vakfın

mütevellisi ise Hacı Hasanzade Hacı Mehmed Ağa olmuştur. Devamında, bu dünyanın fani olduğu ve esas olarak ahiret tarafına bir iyilik getirenin on misli sevabına nail olacağını ifade eden ayetlere dikkat çekilerek insanın, hayatta iken yapması gereken en önemli işi hayır ve hasenat olduğu ifade edilmiştir. Vâkife Emine Hatun evini, senelik 120 kuruş karşılığında kiraya verilmiş bir bakkal dükkânını, aynı şekilde senede 40 kuruş karşılığında kiraya verilmiş bir haffaf dükkânını, İpsilanti Tekkesi namıyla bilinen Halveti Tekkesi yanında bulunan bir bahçesini, Arapzâde Tekkesi olarak marûf Kadir Tekkesi yanında yılda 100 karşılığında kiraya verilen takriben beş dönümlük diğer bahçesini ve 3.388 kuruşu vakfetmiştir. Bu meblağ rehn-i kavi veya kefil-i gani karşılığında muamele-i şer'iyeye tabi olmasını şart koşmuştur. % 15 hesabı üzere istirbâh muamelesinden elde edilen senelik toplam 508 kuruştan, 200 kuruş karşılığında her sene bir Mevlid-i Şerîf okunması ve sevabını vâkife ve tüm Müslümanların ruhlarına hediye edilmesi, 50 kuruş karşılığında her sene beş adet hatm-i Şerîfin Eski Câmî imam-ı evvel tarafından okunması ve sevabın vâkifenin anne, baba ve diğer akrabalarıyla beraber kendi ruhuna ithaf edilmesi, 100 kuruş ise aynı câmide ders vermek kaydıyla Sultan Medresesi¹ müderrisine tahsis edilmesi, 7,5 kuruş, serraclar esnafının okuttukları mevlid-i şerîf için, 75 kuruş Makremeli Câmî-i Şerîfi müezzini için, 75 kuruşu İzladi Tekkesi Câmî-i Şerîfi müezzini için, 75 kuruş Haraccı Muhiddin mahallesinde bulunan Yukarı Câmîi Havlusu olarak bilinen Câmî-i Şerîf ve 50 kuruş Şehreküstü Câmî-i Şerîf'in minarelerinin kandillerine yağ için ki her sene Ramazan ayında bu minareler yansın, 7,5 kuruş Eski Câmîi karlığına, 7,5 kuruş Orta Çarşı karlığına ve diğer 7,5 kuruş Haffafhane karlığına meşrûr olmuştur. 100 kuruş ise mezkûr akarların tamire muhtaç olanlara sarf olunması şartlar arasında zikredilmiştir. Vakfin idaresi evvela kendine bağlayan vâkife, vefatından sonra merhume hemşiresinin mahdumu olan Abdi Beyefendi ve evlatlarına meşrûr olmuştur. İnkıraz halinde Câmî-i Atîk mütevellisi her kim ise tevliyetin ona tevdi edilmesi uygun görülmüştür. Vakıf işlevini yapamaz hale gelirse, kalan değer mutlaka fukara-yı müslimîne sarf edilmesi şartı konulmuştur (VGMA Defter No: 989, Sayfa No: 134, Sıra No: 099). Görüldüğü üzere Emine Hatun, vakfettiği paranın getirisinin büyük bir kısmını örgün eğitim veren Sultan Med-

1 Bu medrese II. Beyazıt'ın kızı Selçuk Sultan tarafından 1508-1509 yıllarında 12 hücreli yaptırdığı medrese. Bkz: E. H. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Cilt III: Yugoslavya*, İstanbul, 1981, s. 143. Serez kasabasına bağlı tüm köylerin gelirleri II. Beyazıt ve kızları Kamer ile Selçuk hatunlarına aitti. Bkz: Kemal Üçüncü, "Mehmed Esad Serezli'nin Kayıt ve Tamıkhıyla Serez Yöresi Türk Kültürü" *Türkbilgi*, 2012/24, s.191. Selçuk hatun Bosna Hersek'in en büyük vâkıfı Gazi Hüseyin Bey'in anesidir.

resesi'nin desteklenmesine ve yaygın eğitim kurumları olan Câmi, tekke ve orada görevli olanlara şart koşturmuştur.

Ayşe Hatun binti Mustafa Bey Vakfı

Mustafa Bey kızı Ayşe Hatun Mustafa Paşa'nın eşi ve Yanya kasabası Mehmed Ağa Mahallesi'ne yaşamaktaydı. İstirbâh oranı belirtilmeksizin zamanın muamele-i şeriyeye uygun olarak işletilmesi için 2.000 kuruş parayı 27 Şevval 1178/ 19 Nisan 1765 tarihinde vakfetmiştir. Tescil mütevellisi olarak Ali Paşa oğlu Arslan Bey'i tayin etmiştir. Paranın, rehn-i kavi ve kefil-i melî veya ihtiyaç halinde en azından ikisinden biri karşılığında işletilmesi şart koşturmuştur.

Yanya'da, Sûk-ı Sultanî'de bulunan Sultan Bayezid Han Câmi-i Şerîfi yakınında ve merhum Zülfikar Ağa Türbesi yanında müceddeden binâ ve inşâ olunan dershanede Yanyavî Hacı Mehmed Efendi'nin müderris olarak atanması kaydıyla, ulum-ı akliyye ve nakliyye tedrisini gerçekleştirdikten sonra yevmi olarak on akçe alması şartını koşturmuştur. Vakfın mütevellisi olarak yine müderris Yanyavî Hacı Mehmed Efendi, vefatından sonra ise onun soyundan gelen evlat tayin edilmiştir. Evlatlardan biri tevliyyete müstahak değilse, o takdirde nâzırın görüşüne uygun olarak salih ve mütedeyyin bir kimsenin müteveli olarak atanması talep edilmiştir. Nâzır olarak ise kendisi ve eşi Mustafa Paşa oğlu Mehmed Asım Bey ve onun evladı tayin edilmesini şart koşturmuştur.

Bu vakfın ilginç şartlarından birisi, tüm işlerin nâzırın izni ve görüşüne uygun olarak yapılması, kadı ve hâkimlerin işlere karışmamasının istenmesidir. Dahası, karışmaları halinde onların görüşlerine itibar edilmemesi, fakat nâzırın görüşüne kesinlikle itibar edilmesi istenmiştir. Ayrıca vakfın kurucusu Ayşe Hatun, nâzırın görüşünü almadan kimseye borç verilmemesi de istemiştir.

İhtiyaç halinde nukûd vakfının akara tahvîl ve tebdîl edilmesi nâzır olan kimsenin yetkisinde olup, satın alınan akarın vakıf olarak satın alınması şartı mevcuttur (VGMA Defter No: 987, Sayfa No: 032, Sıra No: 007).

Şerîfe Zeyneb binti Mustafa Vakfı

Edirne Ali Bey Medresesi Mahallesi'nde oturan Şerîfe Zeyneb Hatun, 23 Rebiülevvel 1176/12 Ekim 1762 tarihinde Edirne Atîk Câmii'nde vaaz ve-

rilmesi şartıyla 60 kuruş parayı vakfetmiştir. Vakfin tescil mütevellisi olarak Duhanî es-Seyyid Mustafa Ağa bin es-Seyyid Hacı Abdullah'ı tayin etmiştir. Muamele-i şer'iyeye ile işletilen para rehn-i kavi ve kefil-i melî veya ihtiyâç halinde ikisinden biri ile iktifa edilmesi şart koşmuştur. Para onu on bir buçuk (%15) hesabı üzere istirbâh edilmesi ve bunun karşılığında elde edilen nemadan her Çarşamba günü SUGRÂ Mahkemesi tarafında bulunan kürsüde insanlara vaaz vermesi karşılığında şeyh efendiye sekiz kuruş verilmesini şart koşmuştur. Vakfin nezareti Edirne'nin hâkimler ile ulema tarafından yapılması, her sene mütevellî ile beraber vakfin muhasebesinin görülmesi şartlar arasında zikredilmiştir (Edirne Şer'iyeye Sicillleri, Defter No: 4827 Sayfa No: 110). Bu vakfiye yaygın eğitime destek bakımından bir örnek teşkil etmektedir.

Penbe Hanım binti Yusuf Ağa Vakfı

Bu para vakfı bugünkü Doğu Makedonya'da bulunan İştîp kasabası Tekke-i Zîr Mahallesinde oturan Yusuf Ağa kızı Penbe Hanım tarafından Gurre-i Şaban 1278/1 Şubat 1862 tarihinde kurulmuştur. Bu vakıf esasında gayrimenkule dayanan fakat gelirleri ayrıca istirbâh ettirilerek para vakfı muamelesi gören bir vakıftır. Vakfin tescil mütevellisi olarak oğlu Kazım Bey ibn Ahmed Ağa tayin edilmiştir. Çok sayıda değirmen hissesi ile yıllık 250 kuruş kira geliri olan bir düğmeci dükkânının gelirlerinin yıllık %15 hesabı üzere istirbâh edilerek, bundan elde edilen varidatın kendisinin sıfırdan inşa ettirdiği Sinan Bey Mahallesi, Çınarlı Mescidi yakınındaki medresede² senede üç defa hatm-i Şerîf ve yine üçer defa Mevlid-i Şerîf ve Kelime-i Tevhid okunması şart koşulmuştur. Vakfettiği değirmenlerden “medrese-i mezbûre müderrisi olup ulûm-ı şerîfi neşreden (kimseye) senede elli şinik hınta”, medresede ilim tahsil eden ve muhtaç olan talebelere her gün birer vukiyye nân-ı azîz verilmesi şart koşmuştur. Aynı zamanda medresenin tamir ve bakımı için de gerekli paranın ayrılmasını talep etmiştir. Kalan paranın medresenin sermayesi olmak kaydıyla istirbâh edilerek muamele görmesi de şartlar arasındadır. Vakfin mütevellisi olarak Penbe hatunun önce kendisi, vefatından sonra ise oğlu Kazım Bey ibn Süleyman Ağa ve erkek ile kız evladı tayin edilmiştir. İnkıraz halinde hâkimin ve beldenin eşrafının görüşüne uygun olarak mütedeyyin ve istikamet sahibi bir kimsenin mütevellî olarak atanması meşrû olmuştur (VGMA Defter No: 989, Sayfa No: 238, Sıra No:187).

2 Bugün bu mescit ve medrese mevcut değildir. Bkz: <http://www.stip.gov.mk/index.php/mk/profil/kultura?start=20> (14.11.2017)

Penbe hanım medrese inşa ettirmekle birlikte orada ders veren hoca ve talebelere maddi destek sağlamıştır.

Sabiha Hanım binti Malik Paşa Vakfı

Manastır Yakup Bey mahallesinde oturan Malik Paşa kızı Sabiha Hanım 4 Rebiülevvel 1319/21 Haziran 1901 tarihinde, Manastır Çarşısı içinde bulunan üç mağaza ve bir hane arsası ile 600 Osmanlı Lirası'nı vakfetmiştir. Vakfiyenin dibâce kısmında dünyanın geçiciliği ve ahiret için gayret sarf etmek gerekliliğinden Hz. Peygamber'in bazı sözlerine dayanarak bahsedilmiştir. Vakfin tescil mütevellisi olarak Sinan Bey Mahallesi'nden Ziya Bey oğlu Kenan Bey'i tayin etmiştir. Vakfin tevliyeti hayatta iken kendisi, vefatından sonra ise adı geçen Kenan Bey ve onun evlatları tarafından yerine getirilmesi istenmiştir. İnkıraz halinde beldenin ulemasının vereceği karara uyulması şart koşulmuştur. Vakfettiği gayri menkul gelirleri çeşitli hayır işlerde kullanılmasını ve "fukara ve gureba-i müslimîn için vakt-i şitada mahrukat iştirâ oluna ve ehl-i ihtiyaç bulunmadığı taktirde hisse-i icâre-i mezkûre fukarâ-i müminînin etfâl-i yetîmesinin tadrîs ve talîmi bulunanlara harç ve sarf oluna" şartını koşmuştur. Aynı şekilde akarattın tamirine ihtiyaç duyulmadığı vakitlerde, tamir ve bakım için ayrılan paranın da Müslüman fakirlerin tadrîsi için sarf olunmasını istemiştir. Gelirlerinden bir kısmı da yine "fukara-i müminin etfal-i yetimesi tadrîs ve terbiyesine har ve sarf oluna" diyerek şarta bağlamıştır. Bu paranın bir kısmı ile mağazaların bakımı ve tamiri için kullanılması, buna ihtiyaç olmadığı zamanlarda ise bu para yine fakir ve yetim Müslüman çocukların "tadrîs-i ulûm-ı dîniyye ve şer'iyesine sarf oluna" diye şart koşmuştur. Vakfedilen 600 Osmanlı lirası ile bir akarın alınması ve başkalarına kiraya verilerek elde edilen gelirin yıllık vergilerin ödenmesinden sonra, yüz hisseye (sehme) ayrılması talep edilmiştir. 20 hisse ile her sene Ramazan ayında fakir ve muhtaç olan Müslümanlara ekmek dağıtılması, 15 hissennin değeri ile vâkıfe ve aile efradının ruhlarına hafızlar tarafından kelime-i tevhîd okunması, 5 hissennin kıymeti ile aile efradına ait kabirlerin bakımı ve temizliğinin yapılması ve ihtiyaç halinde yetim Müslüman çocuklarının tadrîsi ve terbiyesi için harcanması şart koşulmuştur. Söz konusu para akara tebdil edilinceye kadarki sürede elde edilecek temettü de yine yüz sehme (hisseye) ayrılması ve yukarıda yazılı olduğu veçhile hayır işlere harcanması meşrût olmuştur. Tebdîl ve tağyîr imkânı vâkıfenin kendisine ait olduğu da tespit edilen şartlar arasındadır (VGMA Defter No: 990,

Sayfa No: 7, Sıra No: 6). Bu vakıf, diğer hayır işleri yanında özellikle yetim çocukların eğitimine tahsis edilmesi dolayısıyla dikkat çekicidir.

Ayşe Münire Hanım binti Salih Ağa Vakfı

Çorlu Muhyiddin Mahallesi'nde oturan Ayşe Münire Hanım, 15 Cemaziyelevvel 1278/18 Kasım 1861 tarihinde yine Çorlu'da 7.500 kuruş vakfetmiştir. Daha sonra başka bir para vakfını birlikte kuracağı eşi, Molla Ali Ağa oğlu Mehmed Ağa dergâh-ı âli kapucubaşlarından olup bu vakfın tescil mütevellisi olarak tayin edilmiştir.

Vakfın parası senelik %15 hesabı üzere değerlendirilmesi istenmiştir. Elde edilecek gelirin bir kısmı Kanûnî Sultan Süleyman Câmii imâm-ı evvel ve imâm-ı sâni olan efendiler ile müezzin-i evvel ve müezzin-i sâni ile yine aynı kasabada bulunan Fâtih Sultan Mehmed Câmii imâm-ı evvel ve imâm-ı sâni olan efendiler ile müezzin-i evvel ve müezzin-i sâni'ye verilmesi şart konulmuştur. Bunun yanında Arabacıbaşı Câmii imâmı ve muallim-i sibyan'a da pay ayrılmıştır. Tespit edilen maaş karşılığında imam ve müezzinler Ramazan aylarında vâkifinin ruhuna hediye edilmek kaydıyla birer hatm-i şerif okumaları talep edilmiştir. Vakfın tevliyeti senelik 150 kuruş karşılığında evvela kendisine, vefatından sonra ise evlatlarına tevdi edilmesini istemiştir. Arabacıbaşı mualliminin maaş karşılığında ders vermesi dışında herhangi başka bir görev zikredilmemiştir.

Mehmed Ağa bin Ali Molla Ağa ve Ayşe Münire Hanım binti Salih Ağa Vakfı

Bu vakıf bir aile vakfı olarak Çorlu'da Gurre-i Muharrem 1287/3 Nisan 1870 tarihinde kurulmuştur. Mehmed Ağa ile eşi Ayşe Hanım beheri yüz kuruş olmak üzere toplamda 400 adet Osmanlı altın lirasını vakfetmişlerdir. Vakfiyenin başlangıç kısmında insanın en güzel surette yaratıldığından bahisle Kur'an-ı Kerim'de hayır ve güzel işlerin yapılması faziletine vurgu yapılmıştır. İyilik timsali Hz. Peygamber, ailesi ve ashabına da dua edilerek onların takipçisi gayretinde olmanın önemi dile getirilmiştir. Vakfın tescil mütevellisi kendisi adına Molla Ali Ağa oğlu Hacı Mehmed Ağa ve Ayşe Münire Hanım adına ise eşi Hacı Mehmed Ağa'nın biraderi Hüsnü Bey tayin edilmiştir.

Söz konusu paranın adet olduğu üzere kefil veya rehin alınarak yıllık %15 hesabı üzere istirbâh edilmesi ve kalemiye namına bir şey alınmaması uy-

gun görülerek tespit edilmiştir. Elde edilecek yıllık 60 Osmanlı lirasının 54 lirası, Çorlu câmilerinde her Cuma günü vaaz etmesi için âlim, fâzıl, zühd ve takva ile mevsûf bir zâtın seçilmesi şart koşmuşlardır. Söz konusu vaizin sair günlerde Kanûnî Câmî-i Şerîf Medresesi talebelerine ders vermesi, her sene Ramazan ayında bir hatm-i şerîf okuması ve bunun karşılığında aylık olarak dört buçuk lirayı maaş olarak alması şartlar arasında zikredilmiştir. Ayrıca aynı zât tarafından karı-koca olan Mehmed Ağa ile Ayşe Münire'nin kendi ve ailelerin ruhları için birer hatm-i şerîf her Ramazan ayında okunması meşrû olmuştur. Kalan 6 lira ise tevliyet ücreti olarak verilmesi uygun görülmüştür. Tevliyet önce Mehmed Ağa'ya, sonra ise evladlarına, inkırâz halinde ise hâkimin kararına uygun olarak müstakîm, dindâr ve vakıf işlerine bakabilecek kabiliyette olan birine tevdi edilmesi tespit edilmiştir (VGMA Defter No: 988, Sayfa No: 224, Sıra No:128).

Ümmügülsüm binti Mustafa Vakfı

Rodosçuk Hacı Mehmed Mahallesi'nde oturan Mustafa kızı Ümmügülsüm, 23 Rebiülevvel 1176/12 Ekim 1762 tarihinde 200 kuruşluk bir parayı vakfetmiştir. Vakfın tescil mütevellisi olarak Mehmed oğlu Hasan Efendi'yi tayin etmiştir. Söz konusu para muamele-i şeriyeye tabi tutularak senelik elde edilecek 30 kuruşluk geliri tevliyet maaşı olarak kendisine şart koşmuştur. Vefatından sonra anaparanın 120 kuruşun gelirin eğitime ayrılmasını istemiştir. Bu paradan gelir olarak elde edilecek 18 kuruşu kasabanın büyük şeyh ve evliyâlardan olan eş-Şeyh es-Seyyid Mustafa Efendi bin es-Seyyid Mehmed Efendi'ye tahsis edilerek karşılığında, haftada iki gün olmak kaydıyla münasip bir yerde talebe-i ulûm'a din dersi vermesi şart koşulmuştur. 40 kuruşluk kısmın geliri hatm-i şerîf okunması için diğer kalan 40 kuruş paranın neması ise tevliyet hakkı olarak meşrû olmuştur. Vakfın idaresi önce kendisine, vefatından sonra Hacı Mehmed'e, onun vefatından sonra ise yıllık altı kuruş karşılığında çocukları ve torunlarına bırakılmıştır. İnkıraz meydana gelmesi halinde tevliyet, hâkimin görüşüne uygun olarak hak eden kimseye tevdi edilmesi, vakfın şartlarına hâle gelmesi halinde ise vakfın kıymeti mutlaka Müslüman fukarasına harcanması şart kılınmıştır (Rodoscuk Şer'iyeye Sicili, 08594.00001, v. 17b). Bu para vakfi ilginç ve sık rastlanılan bir uygulama olmasa gerekir. Zira vâkife, hayatta iken vakfettiği paranın tüm gelirini kendisine tevliyet maaşı olarak tahsis etmiştir. Kendisinden sonra tevliyet makamına ailesinden kimseyi tayin etmediğine göre, bu hanımın başka bir gelire sahip olmaması muhtemeldir.

SONUÇ

Osmanlı vakıflarının milli ve içtimai bir müessesese olarak çok değerli kurumlar oldukları hususunda şüphe yoktur. Türklerin Müslüman olmasıyla beraber halkın dini ve aynı zamanda milli hedefler doğrultusunda bilinçlendirilmesi konusunda vakıflar başat rol oynamışlardır. Dahası vakıflar, toplumun gönüllülük duygularını geliştirerek hizmetlerin daha kaliteli verilmesini temin etmiştir. Dahası, çok büyük miktarlarda olmasa bile halkın elinde biriken sermayenin helal dairesi içinde piyasaya sürülmesi ve bu sayede esnaf ve tüccarın finans ihtiyacının karşılanması sayesinde, ekonomik hayatın daha sorunsuz işlemesi mümkün olmuştur. Özellikle şahsî servete sahip olmayan ve dolayısıyla vakıflardan geçinmek durumunda bulunan ilim adamlarının vakıf kurumunu kuvvetli bir şekilde destekledikleri açıktır.

Para vakıflarının devreye girmesi ile beraber piyasaya helal yollardan kredi desteği sağlanmış olmakla, toplumun hayırlı işlere yönelmesi ve zararlı veya haramlardan kaçınması hususundaki toplumun hassasiyetine destek olunmuştur. Esnaf veya tüccara işletmesi için verilen para, helal malzeme üretmesi veya dinen sakıncalı bulunmayan maddelerin ticaretini yapması şartı, vakıf müessesenin temel özelliklerdendir. Bu sayede toplumda helal kavramı güçlü bir yer edinmiş, insanların haram ve çirkin işlere karşı ise tepkili olmaları mümkün olmuştur. Dahası vakıf kurarak insanlığa hizmet edip toplumun ortak sorunların çözümüne katkıda bulunmak, sıradan insanlar için bile hedef haline gelmiştir. Sadece makalemizin konusu olan ve değerlendirdiğimiz vakfiyelere baktığımızda, vakıf büyüklüğünün 60 kuruşluk gibi küçük miktardan, binlerce kuruşluk büyük miktarlara kadar değiştiğini görmekteyiz. Bu sayede iyilik ve hayırseverlik halk arasında cazip bir hal almış, insanlar bu alanlarda adeta yarış içinde olmuşlardır.

Tarih boyunca kadınlar, imkânları nispetinde, hayatın içinde barındırdığı olumlu ve olumsuz durum ve gelişmelerden uzak kalmış değildiler. Ataerkil anlayışına bağlı olarak hayat tarzına sahip bulunan Osmanlı toplumu içinde kadınların, günlük yaşamın neredeyse tüm alanlarını düzenleyen vakıf konusunda önemli ölçüde etkili oldukları açıktır. Kuşkusuz, Padişah ailesine mensup kadınlar bu hususta öncülük etmişlerdir.

Vakfiyelere bakıldığında, tıpkı erkekler gibi kadınlar da ağırlıklı olarak dîni faaliyetleri desteklemeye yönelik gayret sarf ettikleri görülecektir. Ancak Müslüman düşünce ve prensiplere bağlı olarak yaşamını düzenleyen Osmanlı toplumunda bu yöneliş doğal olsa gerektir. Ayrıca vakıfların konusu hayatın bütün alanları olduğuna göre, halkın dîni-dünyevî işler gibi

keskin bir ayırım yaptığı pek söylenemez. Eğitimin, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere tüm dînî kaynaklarca ön planda tutulması sebebiyle, vâkıflar ve vâkıfeler arasında adeta bir yarış alanı konumunda idi. Çalışmamızda da görüldüğü gibi, eşler arasında ortak vakıfların kurulması sıkça rastlanılan bir husus olmuştur.

Vakıf kurumu güçlü kural ve teamüllere bağlı olmasından dolayı, kadınların bu teamüllerden bağımsız hareket ettikleri söylenemez. Aslında teamüller zaten toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak gelişmiş ve yerleşmiştir. Esas vurgulanması gereken husus ise kadınların, bazı yerlerde kurulan toplam vakıf sayısında 1/3 gibi yüksek bir orana sahip olmalarıdır. Zira kadınlar, Osmanlı toplumunda yüksek gelir sahibi olan idareciler ve askerler arasında yer almamışlardır. Ancak çoğunlukla bu konumda bulunan insanların eşleri olarak, her alanda olduğu gibi, eğitim alanında da toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya gayret etmişlerdir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Edirne Şer'iye Sicilleri, Defter No: 4827 Sayfa No: 110 (23 Rebiülevvel 1176 / 12 Ekim 1762).

Rodosçuk Şer'iyye Sicili, 08594.00001, v. 17b (27 Zilhicce 1171 / 1 Eylül 1758).

Rodosçuk Şer'iyye Sicili, 08453.00016, v.44/b. (1-10 Şevval 981 / 24 Ocak-2 Şubat 1574).

Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, V-095357 (Evâhir-i Cemaziyelahir 1275 / 25 Ocak 3 Şubat 1859).

VGMA Defter No: 623, Sayfa No: 272, Sıra No: 292. (6 Receb 1090 / 13 Ağustos 1679).

VGMA Defter No: 623, Sayfa No: 272-273, Sıra No: 293. (6 Receb 1090 / 13 Ağustos 1679).

VGMA Defter No: 987, Sayfa No: 032, Sıra No: 007. (27 Şevval 1178 / 19 Nisan 1765).

VGMA Defter No: 988, Sayfa No: 224, Sıra No:128. (1 Muharrem 1287 / 3 Nisan 1870).

VGMA Defter No: 989, Sayfa No: 134, Sıra No: 099. (3 Cemaziyelahir 1240 / 23 Ocak 1825).

VGMA Defter No: 989, Sayfa No: 238, Sıra No: 187. (1 Şaban 1278 / 1 Şubat 1862).

VGMA Defter No: 990, Sayfa No: 7, Sıra No: 6. (4 Rebiülevvel 1319 / 21 Haziran 1901).

Araştırma Eserler

Atalay, İ. (2008) Avrupa'da Türklere Karşı Önyargıların Tarihsel Gelişimi ve Bunların Yazınsal Yapıtlarda Yansıması *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Erzurum.

- Aydın, V. (2003) Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıf Sistemi ve Eğitim Yönetimine Katkısı, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S. 1.
- Bosna Hersek Vakfiyeleri, (2016) Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Editörler: Mevlüt Çam & Rahman Ademi, Ankara.
- Buhari Hadis Külliyyatı, (2010) Sağlık Yayınları, İstanbul, Cilt II.
- Çizakça, Murat (tarihsiz), *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftçi, C. (2004), 18. Yüzyılda Bursa'da Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXIII, Sayı 36, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Demirtaş, Z. (2007), Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, Elazığ.
- Dulum, S. (2006), *Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitim ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Faroqhi, S. (2011) *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Giray, M. (1992) "Berat", *TDVİA*, C.5, İstanbul.
- Gümüş, T. T. (2014), Caen'li Ralph'ın Gözünden Türkler: Birinci Haçlı Seferi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.14.
- Gündüz, A. (2012) Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, *The Journal of Academic Social Science Studies JASSS, International Journal of Social Science*, Volume 5, Issue 5, October.
- Koçer, H. A. (1972), Türkiye'de Kadın Eğitimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara, C.5, S.1.
- Koyuncu Kaya, M. (2014), Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı (18. Yüzyıl İstanbul Örneği), *Vakıflar Dergisi*, 42, Aralık.
- Okur, K. H. (2005), Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1-2, C.IV, S.7-8.
- Özcan, T. (2003), *Osmanlı Para Vakıfları: Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK, Ankara.
- Singer, A. (2004), *Osmanlı'da Hayırseverlik, Kudüs'te bir Haseki Sultan İmareti*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Taşkın, Ü. (2008), Klasik Dönem Osmanlı Eğitim Kurumları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.3. (sosyalarastirmalar.com 14.11.2017)
- Tekinay, S. (1985), Vakıfların İmparatorluk Hayatındaki Olumlu ve Olumsuz Etkileri. *Vakıf Haftası Dergisi*.
- Telliöğlü, İ. (2016), İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının konumu Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED)*, S.55, Erzurum.
- Türkoğlu, İ. (2013), Osmanlı Devleti'nde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.18.

Somel, S. A. (2000), *Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi, KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S.10, Ankara.

Yaşaroğlu, M. K. (2002), "Koca", *TDVİA*, C.26.

Yılmaz, İ. (2012), Osmanlı Kadın Tarihine İlişkin Birkaç Not, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.10.

Web Sitesi

http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V01_N01_A08.pdf. (18.05.2016)